

Euskal Herria zorretan dago

Guztiak aitortu dizkiote ekarpen garrantzitsuak eta funtsezkoak Txillardegiri, baina gehienek onartu dute merezi zuen eskertza jaso gabe joan dela.

Jakes Goikoetxea - Joxerra Senar

Denek dute zer eskertua Txillardegiri: lan politikoa, hizkuntzalaritzan egindakoa, euskararen oinarriak finkatzea, literaturan berritzaile izatea, herri mugimenduak sustatzea... Baina baita eragin pertsonala ere. Joan Mari Torrealdaiak ondo laburbildu du: Txillardegik lan asko egin zuen, baina batez ere eragilea, akuilua, izan zen ondo kontzertatua eta gazteentzat.

MARTIN GARITANO

Gipuzkoako diputatu nagusia

«Inoiz ez du atzerapausorik eman bere ideien defentsan»

«Euskal Herriak asko zor dio, zeren frankismoaren gau ilunean ausardia nahikoa erakutsi zuen, beste batzuk isilik zuden. Frankismoari aurre egin baitzion, gogoz, indarrez eta ETaren sorreran parte hartuz.

Horrez gain, haren ekarpen kulturala begi bistakoa da. Euskararen aldeko borrokalari amorratua izan da, gure herriaren nortasuna azken muturreraino eramandu du. Ezin dut ahaztu Txillardegiri, beste gauza askoren artean, EHEren sortzaile eta arima izan zela. Ezin dut ahaztu Madri- len Josu Muguruza hil zutenean eta Inaki Esnaola larri zauritu zutenean bera han zegoela, bere bizitza arriskuan jartzen Euskal Herria ordezkatzeko. Inoiz ez du atzerapausorik eman bere ideien defentsan. Beti Euskal Herria izan du helburu. Aintzat gutxi hartu izan dutela aitortu behar da».

JOSUNE ARIZTONDO

Bizkaiko Foru Aldundiko Kultura diputatua

«Euskal intelektual handi bat galdu dugu»

«1970eko hamarkadan, Udako Euskal Unibertsitatean irakasle, euskara eta filologia ikastaroak edo mintegiak ematen zituen.

Ezagutu nuenetik hona, beti pentsatu dut irizpide pertsonalak argi zituela, iritziak sutsuki defendatzen zituela, eztabaida sortzaila zela eta eztabaidei eusten zekiela, bai politikan, bai euskalgintzan, bai filologian eta baita soziolinguistikaren ere. Aitzindaria izan zen bai nobelagintzan, bai euskararen aldeko lanetan.

»Hitz gutxitan esatearren, esango nuke euskal intelektual handi bat galdu dugula. Badoaz gure euskal intelektualak, eta, gainera, uste dut ez dugula behar beste nabarmentzen intelektual izate hori, kultur bizitza hori euskaraz egiten denean. Eta nik hori azpimarratu nahiko nuke Txillardegiren kasuan: intelektual handia zen».

EZKER ABERTZALEA

«Abertzaleen batasuna da haren ibilbideari eskaini diezaiokgun jarraipen onena»

«Aberria eta euskara izan dira bere borroka gune nagusiak, eta bera izan da, gainera, aberriaren funtsa hizkuntzan datzala defendatuz bidea zabaldu duena. Hainbat belaunaldientzat ikur bihurtu da.

»Euskara eraginkor eta bateratua behar zen horretarako, aberriaren funtsa hizkuntzan datzala defendatuz bidea zabaldu duena. Hainbat belaunaldientzat ikur bihurtu da.

»Hori guztia, gainera, Euskal Herriarentzat urte oso gordinean borrokatzea suertatu zitzaion Txillardegiri, frankismoaren garaian alegia, eta EAJ alderdiaren axolagabekeria tarteko. Borrokatu, ekeita deliberatu zuen, eta alor horretan ere bidegile izan zen, beste hainbatekin batera ETaren sorreran parte hartuz, lo-zorroan zegoen elite politikoari bizkar eman eta herriaren askatasun nahinari etorkizun bat eskaintzeko asmoz.

»Bere ideiak bururaino eramateko prest egon da bizitza osoan.

Guztia, Euskal Herria euskalduna helburu hartuta. Euskal Herria helburu bai, eta horri begira, bere iritziak, ekarpenak eta kritikak ezkutatu gabe azaldu ditu. Abertzaleen batasuna izan da beti bere lelo nagusia eta azken urteotan norabide horretan herri honetan egiten ari garen ibilbidea izan da. Ezker Abertzaletik hasita, Txillardegiren ibilbideari eskaini ahal izan diogun jarraipenik bikainena».

ARALAR

«Bakearen eta bide politikoaren aldeko apustu zintzoaren lekukotasuna jaso genuen»

«Aralarreko militante gisa hurbiletik ezagutu genuen, eta haren jokaera zintzoa eta zorrotza izan da beti, zorrotzegia eta guzti kasu batzuetan. Txillardegiren bakearen eta bide politikoaren aldeko apustu zintzoa eta irmoaren lekukotasuna jaso genuen, nahiz eta Francoren garaian diktaduraren kontrako borroka bultzatzaile izan».

EUSKO ALKARTASUNA

«Garai berrietara egokitzen jakin zuen, Euskal Herri euskalduna lortzeko»

«Militantea izan zen Euskal Herria eraikitzeko funtsezko eremuetan. Gainera, garai berrietara egokitzen jakin zuen, Euskal Herri euskalduna eta librea lortzeko bide onenak aurkitzeko».

RAMON ETXEZARRETA

Idazlea

«Hasierako obrak pizgarri izan ziren garaioko gazteentzat»

«Berak egindako ekarpenetik arlo ideologikoan egindakoak dira gutxienez konpartitzen ditudanak. Euskararen baitan egindako lanak eta batik bat euskal literaturan aitzindaritzaz suposatu duen hasierako obra hori—*Leturriaren egunkari ezkutua* eta *Elsa*

Joseba Alvarez Txillardegiren semea, ezkerrean, ezker abertzaleko eta euskalgintzako oinarri

Scheelen—azpimarratuko nituzke. Garaiko belaunaldientzat estimulu izan ziren eta uste dut, bere neurrian, erreferente bat direla euskal literaturan».

PAUL BILBAO

Kontseiluko idazkari nagusia

«Euskara berreskuratzearan kontakizunean erreferentzia izango da»

«Gure hizkuntzaren berreskuratzeko prozesuan eta euskalgintza garaikidean Txillardegiri gidari izan dugu milaka eta milaka euskaltzalek. Euskaraz bizitzeko nahia determinazioz eta koherentziaz eutsi dion euskaltzale amorratua izan da. Euskara ikasi, irakatsi, euskarazko literaturaren berritzaile, euskara batua sustatu, euskal soziolinguistika aldarrikatu eta ekarpenez hornitu, eta nola ez, euskalgintzan aktiboki jardun... Euskara eta euskararen etorkizuna izan dituela bidaide.

»Marketin instituzionala alboratu eta euskararen benetako beharrak aski ongi definituta zitu. Etorkizunean euskaraz biziko den Euskal Herria nola iritsi errazteko ekarpenak eginak zituen. Gure hizkuntzaren berreskuratzeko prozesua egiazko bihurtzeari begira lan egitea izan da Txillardegiren erronketako bat. Horrela, zailtasunak zailtasun eta diskurtso ofizialari aurre egin behar bazion ere, berak jakin izan du euskararen beharretatik hitz egiten.

»Gizatasunez, gardentasunez, gertutasunez... jardun izan du beti, handikeriatan erori gabe, gure hizkuntzaren etorkizuna

izan du ardura bakarra, eta euskalgintza beti izan du bidelagun.

»Gure hizkuntzaren berreskuratzeari buruz inoiz idatziko dugun kontakizunean Txillardegiri izango dugu erreferente. Txillardegiri begirunez, baita maitasunez ere gogoratuko dugu beti».

ANDER ITURRIOTZ

Euskal Idazleen Elkartearen lehendakaria

«Bideak ireki zizkigun eta bide horietan barrena lan egin behar dugu»

«Herri honen eman dituen seme eta alaba asko bezala, kulturgile handia izan da. Herri guztietan daude horrelakoak, baina gurean gehiago behar ditugu horrelakoak, ahulak garelako. Galera handia da. Kulturgile handia zen zentzu guztietan, kulturgile klasikoan estilon.

»Hizkuntzalaritzan sekulako lana egin du. Oraindik gogoan dute duela 35 urte alfabetatzen hasi ginenean haren testuak erabili genituela, *Oinarri bila* eta beste batzuk. Literaturan berrikuntza izugarria ekarri zuen bere nobelagintzak. Soziolinguistikaren lan handia egin zuen eta praxis militantea nabarmendu nahi dut, bizitza osoan eta azken unera arte egon da engeiatua euskalgintzaren rekin.

»Eta hori guztia bilduz, gizon politikoa izan da. Bere testu garrantzitsu batek esaten zuenez, Euskal Herria izan du beti helburu. Ez du etsi asmo horretan. Euskal Herriari asko eman dio eta Euskal Herria berarekin zorretan dago. Bideak ireki zizkigun eta bide horietan barrena lan egin behar dugu».

dezkariekin, belatokia. GARI GARAIALDE / ARGAZKI PRESS

IGONE LAMARAIN

EHEko bozeramailea

«Haren grina eredu moduan hartu behar dugu»

«EHE sortzeaz gain, beti egon da EHErekin harremanetan. Beti izan du prestasuna bereganajo dugunean. Iazko otsaileko ekitaldia oso garrantzitsua izan zen, omenaldia egin nahi geniolako.

Ez genuen omendu soilik EHEren sortzailetako bat izan zelako, haren ibilbideari gorazarre egin nahi genion.

»Euskalgintzari kristoren ekarpena egin dio. Euskarari, idazle eta ikertzaile moduan egin dio ekarpena, baina, gainera, beti egon da euskararen alde borrokan.

»Haren grina eta borrokarako

gogo hori eredu moduan hartu behar dugu. Euskaltzaleon erreferentzia nagusien artean egongo da etorkizunean ere. Beti jarri izan du euskara denaren gainetik eta, denok hori egingo bagenu, gauzak oso ezberdinak izango lirateke. Harentzat lehenetsuna euskara eta herria ziren, eta gero zetorren gainerako guztia».

JOAN MARI TORREALDAI

Idazlea eta euskaltzaina

«Egin zuena gauza bat da, baina, batez ere, eragile izugarria izan zen»

«Harreman zuzena izan dut 1960ko hamarkadatik. Zuzena, estua eta konfiantza handikoa. Harremanetan oso zuzena eta xaloa zen, nahiz eta jende askok berari buruz polemiko irudia. Polemikoa zen idatzietan eta ideietan. Harreman pertsonaletan oso beroa zen.

»Jakin-ekin zuen harremana haserre batekin hasi zen: aldizkariak lehen zerbaitetan Orixeren bidea hartu zuelako. Geroago, zuzendaritza berriarekin, euskara modernoaren aldeko apustua egin zuen, eta hor Txillardegia eta Mitxelena izan ziren aitaopontekoak. euskara modernoarena ez da bakarrik hizkuntzaren arazo bat, baita pentsamendua ere.

»1964an, Baionako bileran, Txillardegia izan zen euskara batuaren aldeko eragile nagusietakoa. Euskara batuaren prozesuan *Jakin* izan zen Txillardegiren ideien

plataforma nagusia. Hor harreman estua eta bizia izan nuen berarekin.

»1960ko hamarkadako belaualdikoontzat etxeko anaia nagusia bezala izan da. Egin zuena gauza bat da, baina eragile izugarria izan zen. Ausarta zen, printzipioetan finkoa, korrontearen kontra joateko beldurrik gabea, kezkatua, oso kezkatia, intelektuali irekia, konformagaitza eta euskal kulturaren barruan Europako korronte modernoak sartu zituen lehenetakoa. Euskalgintzak izugarri zor dio. Euskara batuaren egiazko aita izan zen. Ez Aresti, ez Mitxelena. Ez alferrik Krutwigek bere euskara batuari *txillardegikera* deitzen zion».

JOXE AUSTIN ARRIETA

Idazlea

«Hiru aita espiritual izan ditut, eta horietako bat izan da Txillardegia»

«Ohore handia izan da horrelako gizon erraldoi baten laguna izatea. Behin baino gehiagotan esan eta idatzi dut hiru aita espiritual izan ditudala, nire bizitzan, euskaltzaletasunean eta munduan izateko moduan: aita biologikoa ere banuena, euskaltzaletasuna eta abertzaletasuna txikitatik sartu zizkidana; Juan Mari Lekuona, ikasle garaian eta gero euskal kulturaren ikuspegi zabala eskaini zidana; eta Txillardegia, euskaldun moderno bezala bizitzen erakutsi ziguna».

Komentarioak

berriketan.info

«Txillardegia hil da. Euskaltzale handi bat. Besteak beste, erakutsi digu euskaldunok fidelak garela gure hizkuntzarekin, euskara gehiago ez erabiltzeko oztopoa euskara ez dakitenak direla, zaila dela euskara erabiltzea tartean euskara ez dakitenak badaude. Lan handia egin du, eta badugu zer ikasi Txillardegik egindakotik eta Txillardegia izandakotik». ■ **Joanmari Lararte**

«Txillardegia gure euskal Noam Chomsky handia zela esanez motz geldituko nintzateke».

■ **Pernando Barrena**

«Euskaltzale eta abertzale handia joan zaigu. Goian bego».

■ **Markel Olano**

«Gaur gure historiaren zati bat joan da, zuek piztutako suak ekarri gaitu hona, Agur eta Ohore, Txillardegia!». ■ **Beñat Zarrabeitia**

«UEUren ibilbidean ondoan izan dugun laguna, kidea eta partaidea joan zaigu. Agur eta ohore Txillardegia». ■ **UEU**

«Txillardegia gogoan. Gure garaia aitazindari. Gure hizkuntzaren buruzagia».

■ **Bingen Amadoz**

«Jose Luis Alvarez Enparantza *Txillardegia* hil da. Banekien euskararen belaunaldia iritsiko zelakoan joan zaigu, nik uste. Berak zioenez, «herri-pizkunde gutietan, lehendabiziko abertzale belauna hizkuntza arrotzez baliatzen da. Bigarrena, aldiz, nazio-hizkuntzaz. Etorkizunari buruz, hortaz, bertako hizkuntza ez dakien belauna, atzeraturik gelditzen da laster; eta gelditze hori da hain zuzen aurrerapenaren termostato on bat».

Euskararen herriaren branka belaunaldi berrietan zekusan, beraz. Oraingoek eta etorkizuneko euskal belaunaldiek ez al diote hutsik egingo Txillardegiren itxaropenari! Horrenbeste merezi du guztiontzat eredugarri izan den euskaltzale abertzale handiak. Zorretan gaude, zorretan egongo dira. Hi izan haiz gure itsasargia.

«Gure historian erraldoi».

■ **Luistxo Fernandez**

«Donostiako Udalak kale bat edo plaza bat eskaini beharko lioke #txillardegia-ri. Goian bego, maisu». ■ **Arkaitz**

«Txillardegia hil da. Batek daki non geundkeen bera bezelakoa lanik gabe».

■ **Irudion**

Txillardegiren brankan

Joxe Manuel Odriozola

Euskara irakaslea

Soziolinguistikaren bidegurutze nagusietan ere Txillardegia ageri zaigu. Bere abertzaletasunaren ardatzean euskara zegoenez, euskal nazionalismo linguistikaren aitazindari izan dugu. *Euzkotar* eta *abertzale* askorekin izandako eztabaidak eta gorabeherak ditugu horren lekuko: Txillardegia borroka horretan ere eredugarri izan dugu, euskararik gabeko abertzaletasunik ez zuelako onartzen inola ere. Euskal Herrian Euskaraz mugimenduaren sortzaile izanik, alderdi politikoan erdal praxiak zapuztu zituen bere ametsak.

Branka aldizkariako garaietatik dakusagu Txillardegiren euskaltzaletasun irmoa. Euskal Herriaren arimatza zeukan euskara: «Hizkuntza da herri baten sorkaririk funtsezkoena, bere nazio-jakintzaren oinarria. Hitz batez:

hizkuntza da herri baten arima». Nazio-hizkuntzaren inguruan artikulatutako nahi zuten euskal nazioaren izaera. Euskal nazio-identitatearen osagaririk funtsezkoena euskara da bere begietan, gainerakoak gainerako. Euskara galdutako lurraldeetan euskal nortasunaren ordezkapena etorri baita ondoren: «Geroztik gailendu da espainiera alderdi horretan; eta geroztik ere, espainol hizkuntzarekin batera, espainol izana, espainolotasuna, eta ilaran gero espainol izan nahia eta euskaldunetako ukoa. Beste hitz batez, hizkuntzarekin batera, herrikitetasun berri bat nagusitu da, naziotasun berri bat, eta azkenean abertzaletasun berri bat».

Euskararen arazoa testuinguru nazionalaren koordenatuetan ezarri zigun euskaltzale handiak. Euskararen normalizazio soziala ez da hizkuntza-kontu hutsa, inplikazio sozial eta nazional sakonak dituen problematika da. Ez zuten sinesten euskaltzaletasun

aratzean, nazio-boterearen arteko lehiatik eta borrokatik haratagoko soziolinguistikari. *Branka*ko bere lanetan jadanik garbi zegoen auzi hori: «Erresumak erabakitzen du hizkuntzen etorkizuna; eta gero eta nabarmenago da hau egia. Auziaren karkoa horretan datza. [...] Egan dezagun, beraz, oraingo, eta erresuma hau den edo hura den aztertu gabe, erresuma dela hizkuntzen etorkizuna erabakitzen duena».

Euskal estatu independenterik gabeko euskararen normalizazio soziala pentsatze hutsa zentzugabea da Txillardegirentzat. Baina bera izan zen, inor izatekotan, Irlandako atarramentu hitsa gure artean gehien azpimarratu eta kritikatu zuenetakoa. Ez zuten geroko gerotan utziko zuen hizkuntza-politikarik aditu ere egin nahi gurerako: «Irlandarrek *gerorako* izan zuten hizkuntzaren soluzioa, lehenetsuna beti besteri eman zitoten, irlandar postu gorenetan hizkuntza ez zekitenak onartu zituzten, abertzale borroka eta hiz-

kuntzaren borroka elkarrengandik berezi zituzten. (...) *Gerorako* eta besteentzako utzi zuten gaeleraren arazoa».

Txillardegiren azken urteotako talaiatik itxaropenaren zantzuak ikusten ziren euskararen auzian. Atzera begira botatako begiradari baikortasuna zerion. Beste «herri-pizkunde» argitan euskararen belaunaldia iritsiko zelakoan joan zaigu, nik uste. Berak zioenez, «herri-pizkunde gutietan, lehendabiziko abertzale belauna hizkuntza arrotzez baliatzen da. Bigarrena, aldiz, nazio-hizkuntzaz. Etorkizunari buruz, hortaz, bertako hizkuntza ez dakien belauna, atzeraturik gelditzen da laster; eta gelditze hori da hain zuzen aurrerapenaren termostato on bat».

Euskararen herriaren branka belaunaldi berrietan zekusan, beraz. Oraingoek eta etorkizuneko euskal belaunaldiek ez al diote hutsik egingo Txillardegiren itxaropenari! Horrenbeste merezi du guztiontzat eredugarri izan den euskaltzale abertzale handiak. Zorretan gaude, zorretan egongo dira. Hi izan haiz gure itsasargia.